

Tomasz GRABOWSKI*
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Terroryzm północnokaukaski: przejawy zjawiska

Wprowadzenie

Mimo iż od ogłoszenia zakończenia regularnych walk w Czeczenii (2000) minęło już kilkanaście lat, na Kaukazie Północnym corocznie ginie do 750 osób. Rozmiar strat daje niektórym badaczom podstawy do twierdzeń, iż w regionie tym trwa otwarta wojna domowa¹. Jej ofiarami są członkowie islamistycznego podziemia, funkcjonariusze federalnych i lokalnych struktur bezpieczeństwa, a także cywile, którzy tracą życie w wyniku zamachów terrorystycznych.

Główny problem badawczy postawiony w niniejszym opracowaniu to odpowiedź na pytanie o formy organizacyjne i metody działania terrorystów północnokaukaskich. Uzasadnienie wyboru takiego problemu stanowi fakt, iż jest on aktualny oraz praktyczny (poznanie form działalności ugrupowań terrorystycznych może być pomocne w budowaniu strategii antyterrorystycznej). Ramy geograficzne omawianych problemów to Kaukaz Północny w granicach Północnokaukaskiego Okręgu Federalnego, stworzonego w 2010 roku z siedmiu podmiotów Federacji Rosyjskiej: sześciu republik (Czeczenia, Dagestan, Inguszetia, Kabardyno-Bałkaria, Karaczajo-Czerkiesja, Osetia Północna-Alania,) oraz Kraju Stawropolskiego. Jest to terytorium o powierzchni 170 439 km², zaludnione w 2014 roku przez 9 590 085 mieszkańców – niezwykle zróżnicowanych pod względem narodowościowym i kulturowym².

Terroryzm północnokaukaski jest wynikiem całego szeregu patologii, jakie dotknęły region w trakcie transformacji systemowej Rosji. Działania ekstre-

* tomasz.grabowski@yahoo.com.

¹ Zob. W. Górecki, *Dokąd zmierza Kaukaz Północny*, „Nowa Europa Wschodnia” 2011, 6, s. 77.

² *Oценка численности постоянного населения на 1 января 2014 года и в среднем за 2013 год (опубликовано 13 марта 2014 года)*, źródło: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/Popul2014.xls [stan z 2.04.2014].

stów stały się tak kompleksowe, iż przez niektórych badaczy określane są nawet jako „północnokaukaski system ekstremistyczny”³. Zbrojne podziemie islami-
styczne „żeruje” na licznych patologiach, występujących w bardzo wielu sferach
życia społecznego, ekonomicznego, politycznego i religijnego na Kaukazie Płn.
(zob. tab. 1).

Tabela 1. Potencjał konfliktowy na współczesnym Kaukazie Północnym

Sfery występowania	Przyczyny protestu
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> – niski poziom dochodów – bezrobocie – poszerzająca się szara strefa gospodarki – kwestia rolna
Życie religijne	<ul style="list-style-type: none"> – rozprzestrzenienie fanatyzmu religijnego wśród wyznawców tradycyjnego islamu – rozwój radykalnych form islamu (wahabizm)
Sfera stosunków międzyetnicznych	<ul style="list-style-type: none"> – niski poziom socjokulturowej i socjopsychologicznej (mentalnej) kooperacji narodów – konkurencja społeczności narodowych w sferze władzy i zasobów społeczno-ekonomicznych, prestiżu i pozycji społecznej
Sfera władzy	<ul style="list-style-type: none"> – korupcja – klanowość – nieprofesjonalizm i niski poziom kompetencji miejscowych kadr administracyjnych – biurokratyzacja aparatu państwowego, informacyjne odcięcie władzy od społeczeństwa
Działalność „siłowników”	<ul style="list-style-type: none"> – „prewencyjne” represje przeciw grupom ludności podejrzewanym o związki z terrorystycznym podziemiem
Sfera socjokulturowa	<ul style="list-style-type: none"> – przyspieszona modernizacja społeczno-kulturowa przewyższająca zdolności adaptacyjne miejscowej ludności – szkodliwe formy kultury masowej – społeczne koszty modernizacji (prostytucja, narkomania itd.)
Czynniki historyczno-kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> – wojna kaukaska, deportacja i inne bolesne karty historii oraz pamięć o nich – tradycje najazdów rabunkowych

Źródło: S.Â. Sušij, *Severnyj Kavkaz: Realii, problemy, perspektyvy pervoj treti XXI veka*, Moskva 2014.

³ S.Â. Sušij, *Severnyj Kavkaz: Realii, problemy, perspektyvy pervoj treti XXI veka*, Moskva 2014, s. 284–285.

Ekspansja radykalnego islamu

Radykalny islam od początku odgrywał istotną rolę w konflikcie rosyjsko-czeczeńskim i jego wpływ na rozwój wypadków na południu Federacji Rosyjskiej stale wzrastał. Już w latach 90. dochodziło też do zamachów terrorystycznych, z których najważniejsze miały miejsce w Budionnowsku (1995), w Kizlarze oraz w Pierwomajsku (1996). W regionie zaczęły działać obozy radykalnych islamistów (wahabitów). Wiosną 1995 roku na terytorium Czeczenii ulokował się oddział islamskich najemników pod kierownictwem Chattaba, o nazwie Dżamaat Islami. W 1996 roku stworzone zostało drugie szkoleniowe centrum dywersyjno-terrorystyczne – Kaukaski Instytut Islamskiego Wezwania (Kaukaski Instytut Dawah) w rejonie miejscowości Serżeń-Jurt w Czeczenii. Jego powstanie wsparła czeczeńska diaspora z Jordanii i, jak twierdzą Rosjanie, była to ekspozytura Braci Muzułmanów, a bieżącą działalność miała finansować Arabia Saudyjska poprzez podstawione organizacje. Był to wyspecjalizowany obóz, w którym szkolono dywersantów i terrorystów.

W 1999 roku powołano w Czeczenii Islamski Instytut Kaukazu. Według rosyjskich doniesień pracowało w nim ponad 40 nauczycieli religijnych z Afganistanu i Arabii Saudyjskiej, a ich podstawowym zadaniem było przekonanie jak najszerzych rzesz młodzieży do ideologii islamistycznej⁴.

Okres względnego pokoju pomiędzy dwiema wojnami czeczeńskimi (lata 1996–1999) upłynął pod znakiem pogłębiającego się podziału w obozie czeczeńskim. Rosnącą w siłę grupę stanowili wyznawcy radykalnego islamu i zwolennicy „świętej wojny” przeciw Rosji. Władze Czeczeńskiej Republiki Iczkerii opowiadały się natomiast za bardziej umiarkowaną i świecką polityką. W tym czasie doszło do zrośnięcia się islamistycznych struktur Czeczenii i Dagestanu (w 1998 roku powołano Kongres Narodów Iczkerii i Dagestanu pod przywództwem Basajewa). Celem islamistów było stworzenie wspólnych instytucji politycznych, aby następnie powołać do życia teokratyczne państwo na wzór XIX-wiecznego imamaty Szamila.

Pod wpływem islamistycznej opozycji prezydent Asłan Maschadow wprowadził w republice *szariat*. W tym czasie pod wpływem fundamentalistów zaczęły się już kształtować paralelne wobec oficjalnych organy władzy: w 1998 roku w Groznych powstał Zjednoczony Komitet Narodu Czeczeńskiego, powołano także do życia *Medżlis* (radę) i *Machkamat* (szariacki sąd). Lider islamistycznego skrzydła w ruchu czeczeńskim Szamil Basajew oficjalnie objął dowództwo nad tzw. Siłami Zbrojnymi Islamskiej Szury. W terenie wyrastały swego rodzaju platformy radykalizmu religijnego – terytorialne enklawy wahabizmu, które miały stanowić podstawę do jego dalszej ekspansji – i rzeczywi-

⁴ N.E. Romančenko, *Institucionalizaciâ sovremennyh radikal'nyh nepravitel'stvennyh religiozno-političeskich organizacij na Severnom Kavkaze*, Moskwa – Rostov-na-Donu 2011, s. 69–70.

ście, na ich bazie wykształciły znane z późniejszych lat fundamentalistyczne *dżamaaty*⁵.

W momencie zbrojnego rajdu na terytorium Dagestanu w 1999 roku, który stał się jednym z pretekstów do rozpoczęcia przez Władimira Putina drugiej wojny czeczeńskiej, wahabici mieli już dobrze rozwiniętą strukturę własnych oddziałów zbrojnych oraz gotowy plan przewrotu w Czeczeńskiej Republice Iczkerii. Kierownictwo nad operacją w Dagestanie sprawowało Połączone Dowództwo Dagestańskich Mudżahedinów, z Basajewem na czele. Trzon sił wahabitów zorganizowany był w trzy grupy: Islamską Armię Kaukazu (dowódca: Bagautdin Kebedow, znany ideolog fundamentalizmu salafickiego), Dagestańską Powstańczą Armię Imama (dowódca: Mahomed Tagajew) oraz Siły Pokojowe Medżlisu Narodów Iczkerii i Dagestanu (dowódca: al-Chattab). Zbrojny atak na Dagestan był zwieńczeniem kilkuletniej pracy organizacyjnej wahabitów oraz próbą rozpetania konfliktu religijnego na całym Kaukazie Północno-Wschodnim⁶.

Podczas drugiej wojny w Czeczenii Rosjanie przejawili o wiele więcej konsekwencji i zdecydowania niż w poprzednim konflikcie. W regularnej walce siły czeczeńskie zostały rozbite i w 2000 roku przeszły do działań partyzanckich. Otwiera to współczesny etap konfliktu północnokaukaskiego, w którym motywacje narodowowyzwoleńcze w sposób jednoznaczny zastąpiła religijna ideologia radykalnego islamu.

Organizacja: od dżamaatów do Emiratu Kaukaskiego

W 2007 roku jeden z liderów północnokaukaskich terrorystów Dokku Umarow ogłosił likwidację Czeczeńskiej Republiki Iczkerii i powstanie Emiratu Kaukaskiego – islamistycznego, wirtualnego państwa, które stanowi dziś podstawową strukturę organizacyjną północnokaukaskich terrorystów. Należy zwrócić uwagę, iż powstanie tego tworu nie wiązało się z jednorazowym dekretem, lecz było konsekwencją oddolnego działania szeregu zbrojnych ugrupowań partyzanckich i terrorystycznych, operujących na tym terenie od czasów drugiej wojny czeczeńskiej. Powołanie Emiratu Kaukaskiego było symbolicznym ukończeniem i nadaniem jednego „szyldu” ich walce. Warto prześledzić procesy społeczno-polityczne, które do tego doprowadziły.

Kluczowym pojęciem dla zrozumienia organizacyjnej struktury północnokaukaskiego terroryzmu jest *dżamaat*. W tradycyjnym ujęciu jest to gmina muzułmanów, zgromadzenie powstałe w celu wspólnego studiowania islamu i samopomocy, obejmujące zazwyczaj jedną miejscowość lub dzielnicę miasta

⁵ Ibidem, s. 71–72.

⁶ Ibidem, s. 73.

i skupione wokół meczetu. Nowe, fundamentalistyczne *dżamaaty*, które zaczęły pojawiać się na Płn. Kaukazie w latach 90. XX w., nie pokrywają się raczej z tą tradycyjną strukturą terytorialną. Są eksterytorialne, rozrzucone i – co ma kluczowe znaczenie dla tematyki poruszanej w artykule – uzbrojone. Tego rodzaju formacje mogą łączyć się w jedną lub więcej sieci. Działają one na zasadzie lojalności wobec ideologii i praktyki ruchu islamistycznego i separatystycznego. W zasadzie nie przedstawiają one żadnego wspólnego podmiotu, gdyż ich struktura zbudowana jest z autonomicznych ogniw, często nieznających w ogóle członków innych komórek. Sieć trudno przerwać, ponieważ zlokalizowanie jednej części nie prowadzi do odkrycia innych. Taka organizacja komplikuje koordynację działań, lecz ma jedną fundamentalną zaletę: pozwala na przetrwanie⁷. Ponieważ islamskie ugrupowania skupiają głównie młodych ludzi, często nazywa się je „*dżamaatami* młodzieżowymi”.

Organizacyjna struktura „młodych” oparta jest na zasadach zbliżonych do rozwiązań znanych z Bliskiego Wschodu: silne dowództwo, zwartość szeregów, szeroka wewnętrzna dobroczynność i samopomoc.

Eksperci oceniają, że w skład oddziału bojowników wchodzi zwykle kilka hierarchicznie zorganizowanych grup członków. Formacją kierują najwyżsi (i najstarsi wiekiem) dowódcy. Niżej stoją ich zastępcy, dowódcy poszczególnych grup bojowych oraz zwykli bojownicy.

Najwyższe dowództwo *dżamaatu* obejmuje przede wszystkim emira, który odpowiada za ogólne kierowanie oddziałem, wybór generalnej strategii działań wywiadowczo-dywersyjnych w przydzielonej strefie odpowiedzialności, a także utrzymanie łączności z innymi liderami ruchu. Do zadań emira należy też bezpośrednie opracowanie taktyki akcji dywersyjnych, które powinny być podejmowane w zgodzie z założeniami określonymi przez lidera Emiratu Kaukaskiego, a także rozwiązywanie bieżących problemów w funkcjonowaniu ugrupowania. Do wyższego dowództwa zalicza się również duchowego opiekuna (nastawnika), który jest głównym ideologiem i odpowiada za moralno-psychologiczną kondycję szeregowych członków, a także organizuje propagandę ekstremistycznych idei w terytorialnej strefie aktywności oddziału.

Średni szczebel dowodzenia obejmuje emirów-zastępców dowódcy. Te osoby obejmują bezpośrednie dowodzenie nad grupami bojowymi. Spośród emirów-zastępców wybierany jest pierwszy zastępca, który w przypadku nieprzewidzianych okoliczności, związanych ze śmiercią, aresztem lub niezdolnością do walki emira-dowódcy, bierze na siebie funkcje kierownicze.

Niższy szczebel stanowią dowódcy pojedynczych grup bojowych. Są oni podporządkowani bezpośrednio emirom-zastępcom i wydają rozkazy szeregowym członkom.

⁷ Ibidem, s. 78.

Szeregowi członkowie *dżamaatu* to żołnierze grup bojowych, którzy bezpośrednio realizują działalność wywiadowczo-dywersyjną. Średnia liczebność takiej grupy wynosi pięciu ludzi. Szeregowi członkowie oddziału podlegają surowej dyscyplinie: za niewykonanie rozkazu, okazanie tchórzostwa lub podejrzenie o związki z siłami federalnymi mogą być bez sądu skazani na śmierć. W strukturze formacji obowiązują surowe zasady konspiracji. Szeregowi bojownicy znają tylko skład swojej „piątki”. W prowadzonych naradach uczestniczą wyłącznie dowódcy⁸.

Aktualnie tego typu *dżamaatów* najwięcej jest w Dagestanie, Czeczenii i Inguszetii, i w tych republikach ich liczba przez lata wzrastała. Najbardziej znane to:

- w Dagestanie: Szariat lub Dżennet (Raj);
- w Kabardyno-Bałkarii: Jarmuk, Kabardyno-Bałkarski Dżamaat;
- w Inguszetii: Kalifat, Taliban;
- w Karaczajo-Czerkiesji: Karaczajo-Czerkiesji;
- w Północnej Osetii: Kataib-al-Choul.

Dagestański dżamaat o nazwie Szariat lub Dżennet (Raj) to podziemne ugrupowanie stworzone na terytorium Dagestanu na początku lat dwutysięcznych. Ponosi ono odpowiedzialność za liczne ataki na funkcjonariuszy miejscowych władz, służb specjalnych, wojskowych i sufickich (prorosyjskich) duchownych⁹. W jego skład wchodzi kilka mniejszych, autonomicznych formacji, z których największa to Derbencki Dżamaat (inaczej: Leśni Bracia, Zgrupowanie Południowe) – wahabicka grupa działająca na południu Republiki Dagestanu, podejmująca także próby rozprzestrzeniania islamizmu na północny Azerbejdżan¹⁰.

W Kabardyno-Bałkarii funkcjonował dżamaat Jarmuk. Badacze podkreślają, iż jest ugrupowanie jednolite narodowościowo – większość jego bojowników to Bałkarzy. Według rosyjskich służb specjalnych szkolenie członków Jarmuka miało miejsce w 2002 roku w wąwozie Pankisi w Gruzji. Jego pierwsi liderzy zostali zlikwidowani w styczniu 2005 roku w Nalczyku. Oddział prawdopodobnie nie brał udziału w ataku na to miasto w październiku 2005 roku¹¹. Grupa ta ponosi odpowiedzialność za liczne napady na przedstawicieli lokalnych władz i funkcjonariuszy bezpieczeństwa.

Kolejne zbrojne ugrupowanie wahabickie na Kaukazie Północno-Zachodnim to Dżamaat Kabardyno-Bałkarii (inna nazwa: Dowództwa Mudżahedinów Połączonego Wilajetu Kabardy, Bałkarii i Karaczaju) – organizacja założona jeszcze

⁸ *Radikalizaciâ islamskih dviženij v Central'noj Azii i na Severnom Kavkaze*, red. I.P. Dobaeva, Rostov-na-Donu 2010, s. 102–105.

⁹ N.E. Romančenko, *Institucionalizaciâ sovremennyh...*, s. 83–84; szerzej zob. *Dżamaat „Šariat” (inogda nazyvaemâ „Dżennet” – Raj)*, źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/jennet/> [stan z 30.05.2014].

¹⁰ *Ibidem*, s. 84–85.

¹¹ *Dżamaat „Jarmuk”*, źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/yarmuk/> [stan z 30.05.2014].

w 1998 roku przez miejscową ludność wyznającą „czysty islam”. Jak wskazują badacze, charakteryzuje go skrupulatnie przestrzegana hierarchiczna struktura (od emira po szeregowych bojowników). W całej republice u szczytu popularności miał posiadać nawet 10 tys. członków i osób wspierających¹².

Karaczajewski Dżamaat powstał jeszcze w 1995 roku. Jego lider Ramzan Borłakow miał nawiązać kontakt z Chattabem przed wybuchem drugiej wojny czeczeńskiej i wysyłać swoich ludzi do jego obozów. Karaczajowie mieli też podobno zaawansowane plany przeprowadzenia przewrotu we władzach własnej republiki. Co ciekawe, to właśnie temu ugrupowaniu Federalna Służba Bezpieczeństwa przypisała sprawstwo zamachów na bloki mieszkalne w Moskwie i Wołgodońsku (1999). Po stratach, jakie organizacja poniosła w wyniku serii aresztowań, oddział ponownie dał o sobie znać w 2006 roku, kiedy nastąpiła seria zabójstw sufickich duchownych i milicjantów. Najprawdopodobniej jego szeregi zasilili nowe grupy młodzieży¹³.

Kataib-al-Choul (Batalion Siły lub po prostu Osetyjski Dżamaat) to organizacja działająca w Osetii Północnej, gdzie – począwszy od 2006 roku – przeprowadziła kilka ataków na miejscowe i federalne siły bezpieczeństwa¹⁴. W jej skład wchodzi w zdecydowanej większości Ingusze i inne narodowości muzułmańskie, a ilość Osetyjczyków jest znikoma. Bezpośrednio z terytorium Inguszetii związany jest natomiast Dżamaat Kalifat. Inne organizacje to Szełkowski Dżamaat, działający na pograniczu Czeczenii i Kraju Stawropolskiego, oraz Nogajski Dżamaat (wcześniej: Batalion Nogajski) operujący w Kraju Stawropolskim. O tym ostatnim stało się głośno, gdy media zaczęły łączyć go z zamachem na lotnisko Domodjedowo. Wcześniej (2010) miał zorganizować zamachy w Stawropolu i Piatigorsku.

Walka, prowadzona przez wymienione oddziały oraz inne mniej ustrukturyzowane ugrupowania terrorystyczne, na początku XXI wieku była słabo skoordynowana. Podzielony był też sam czeczeński ruch separatystyczny. Część oddziałów zaliczyć można było do nurtu nacjonalistycznego (A. Maschadow), część do nurtu islamistycznego (Sz. Basajew), część zaś zaczęła zajmować się działaniami kryminalnymi¹⁵. By przezwyciężyć ten podział, kierownictwo nieuznawanej Republiki Iczkerii w maju 2005 roku podjęło działania mające na celu objęcie jednym dowództwem rozrzuconych dżamaatów oraz nadanie im bar-

¹² N.E. Romančenko, *Institucionalizaciã sovremennyh...*, s. 85; szerzej o działaniach tego dżamaatu pisze serwis „Agentura.ru”, zob. *Kabardino-Balkarskij dżamaat ili „Komandovanie mud-żahidov Ob’edinenного Vilajata Kabardy Balkarii i Karačaã”*, źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/kbj/> [stan z 30.05.2014]. Dokładną analizę sytuacji w Kabardyno-Balkarii zawiera natomiast książka A. Żukov, *Kabardino-Balkariã: Na puti k katastrofe. Predposylki voorużennogo vystupleniã v Nal’čike 13–14 oktiãbrã 2005 goda*, Pravozašitnyj Centr «Memorial», 2008.

¹³ *Karačaevo-Čerkeskij dżamaat*, źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/kchr/> [stan z 1.06.2014].

¹⁴ *Dżamaat «Kataib-al-Houl»*, źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/kataib/> [stan z 1.06.2014].

¹⁵ I.P. Dobaev, *Islamskij radikalizm: genesis, èvolüciã, praktika*, Rostov-na-Donu, 2002, s. 290.

dziej jednolitego oblicza ideowego. Następca Asłana Maschadowa na stanowisku prezydenta Iczkerii – Chalim Sadułow – ogłosił powstanie Kaukaskiego Frontu Sił Zbrojnych Czeczeńskiej Republiki Iczkeria.

Kaukaski Front był bytem pośrednim między separatystyczną „Iczkerią” a Emiratem Kaukaskim. Zasadniczą zmianą, jaką wprowadziło jego powołanie, było po pierwsze oficjalne przyjęcie na sztandary ideologii islamistycznej i programu stworzenia państwa teokratycznego. Sadułow w jednym z wywiadów wprost stwierdził, że plan Maschadowa, by zbudować świeckie demokratyczne państwo, zakończył się fiaskiem¹⁶. Po drugie, nastąpiło zadekretowanie rozszerzenia walki z terytorium Czeczenii na cały Kaukaz. Kaukaski Front miał połączyć działania bojowych grup islamistycznych rozsianych po całym regionie. Ich walka miała zostać zorganizowana w sektory: dagestański (Szariat, Derbencki Dżamaat), inguski (Dżamaat Gałgajcze), osetyjski (Kataib-al-Choul), kabardyno-bałkarski (Kabardyn-Bałkarski Dżamaat), stawropolski (Batalion Nogajski), karaczajo-czerkieski (Karaczajewski Dżamaat), adygejski i krasnodarski¹⁷.

Proklamując w 2007 roku Emirat Kaukaski, Doku Umarow poszedł krok dalej i powołał strukturę parapaństwową skupiającą pod jednym przywództwem politycznym, wojskowym i religijnym wszystkie działające w regionie Kaukazu grupy terrorystyczne. Umarow ogłosił siebie „emirem mudżahedinów Kaukazu”, „przywódcą dżihadu”, a także „jedyną prawomocną władzą na tych terenach, gdzie są mudżahedini”¹⁸. W perspektywie, terytorium Emiratu miało rozciągać się daleko w głąb Rosji.

Aparat centralny Emiratu zorganizowany został na kształt rządu. Funkcjonować w nim miały „resorty” odpowiedzialne za sprawy wojskowe, bezpieczeństwa wewnętrznego, łączności ze społeczeństwem (czyli politykę informacyjną) oraz sprawy zagraniczne. Powołano też szariacki sąd. Część szefów tych „resortów” działała spoza granic Federacji Rosyjskiej. W 2009 roku powołano jeszcze jeden organ – *Medżlisul Szurę* składającą się emirów-dowódców regionalnych (wilajetów). Jest to ciało doradcze, które w razie śmierci emira Kaukazu wybiera nowego przywódcę¹⁹.

Pod względem organizacji terytorialnej to *quasi*-państwo przypomina federację. Początkowo terytorium Emiratu było podzielone na sześć podmiotów – wilajetów. Były to: Dagestan, Nohczi-Czö (Czeczenia), Gałgajcze (Inguszetia), Czerkiesja, Iriston (Osetia Płn.), Step Nogajski (Kraj Stawropolski), a także połączone *wilajety* Kabardy, Bałkarii i Karaczaju. W maju 2009 roku Umarow swoim dekretem przyłączył Iriston do wilajetu Gałgajcze²⁰.

¹⁶ Idem, *Sovremennyj terrorizm: regional'noe izmerenie*, Rostov-na-Donu 2009, s. 110.

¹⁷ N.E. Romančenko, *Institucionalizaciâ sovremennyh...*, s. 87–88.

¹⁸ O. Bobrova, *Imarat Kavkaz. Gosudarstvo, kotorogo net*, „Novaâ Gazeta”, 22, 3 marca 2010, źródło: <http://old.novayagazeta.ru/data/2010/022/13.html> [stan z 31.05.2014].

¹⁹ Ibidem.

²⁰ N.E. Romančenko, *Institucionalizaciâ sovremennyh...*, s. 90–91.

Na czele każdego wilajetu stoi osobny emir sprawujący władzę na powierzonym mu terenie. Jest on wybierany spośród emirów lokalnych dżamaatów (bezpośrednich dowódców mobilnych oddziałów bojowych). Przy emirze wilajetu działa *medżlis* – rada skupiająca ludzi cieszących się największym autorytetem we wspólnocie. Do kompetencji medżlisu należy dysponowanie środkami pochodzącymi z datków i haraczu.

Według danych rosyjskich sił bezpieczeństwa w każdym wilajecie aktywnie działa około stu ludzi, którzy bezpośrednio prowadzą dżihad. Każdy dżamaat składa się natomiast z około 10–20 ludzi. Krąg społeczny, wspomagający w mniejszym lub większym stopniu ich walkę, liczy się w setki, a nawet tysiące osób. To właśnie oni przekazują podziemiu informacje, zaopatrują w żywność, wynajmują mieszkania, pomagają w zakupie środków transportu²¹.

Tabela 2. Przybliżona struktura Emiratu Kaukaskiego na początku jego działalności.

EMIRAT KAUKASKI					
Wilajet Dagestan	Wilajet Nohczi-Czö	Wilajet Gałgajcze	Połączone wilajety Kabardy, Balkarii i Karaczaju	Wilajet Czerkiesji	Wilajet Nogaju
Republika Dagestan: – Dżamaat Szariat (Dżenet lub Raj) – Derbencki Dżamaat („Leśni Bracia” lub Zgrupowanie Południowe)	Republika Czeczeńska: – Liczne podzielone dżamaaty	Inguszetia: – Dżamaat Kalifat Północna Osetia: – Kataib-al-Choul („Batalion Siły”)	Kabardyno-Balkaria: – Dżamaat Jarmuk – Dżamaat Kabardyno-Balkarii	Karaczajo-Czerkiesja: – Dżamaat Karaczajewski („Społeczność muzułmańska nr 3”)	Kraj stawropolski: – Dżamaat Nogajski (Nogajski Batalion Dywersyjny)

Źródło: N.E. Romančenko, *Institucionalizaciä sovremennyh...*, s. 95.

Dowództwo Emiratu Kaukaskiego nie jest monolityczne i na zewnątrz wy-dostawały się już liczne sygnały o konfliktach wśród wyższych dowódców. Wiadomo o rywalizacji pomiędzy Doku Umarowem a Asłambekiem Wadałowem²². Mimo iż Umarow początkowo uczynił Wadałowa swoim pierwszym *na-ibem* (zastępcą) i wyznaczył na swego sukcesora w przypadku śmierci, ten drugi w 2010 roku zrezygnował z powierzonej mu funkcji i wypowiedział posłuszeństwo pierwszemu emirowi Kaukazu. Do rozwiązania kryzysu doszło dopiero rok później, gdy po posiedzeniu sądu szariackiego Wadałow odnowił przyrzeczenie

²¹ Ibidem, s. 91–92.

²² K. Pietrasik, *Dążenia i aktywność fundamentalistów islamskich w Czeczenii i Dagestanie – od połowy 1996 do 2013 roku*, „Zeszyty Doktoranckie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego [AON]” 2013, 2(7), s. 152.

wierności Umarowowi²³. Konflikt ten zbiegł się z momentem załamania u samego Umarowa, który prawdopodobnie ciężko ranny w walkach z Rosjanami oraz podtruty²⁴ przez rosyjskie służby specjalne ogłosił rezygnację z zajmowanej funkcji. Po kilku dniach z tej decyzji się wycofał, ale wywołał tym zamieszanie wśród liderów zbrojnego podziemia i pozostawił złe wrażenie na zewnątrz. Umarow zginął w nieznanym okolicznościach trzy lata później – latem 2013 roku. Jego następcą został pochodzący z Dagestanu Aliaschab Kebekow, posługujący się pseudonimem Ali Abu-Muhammad. Został on również zlikwidowany przez rosyjskie siły specjalne (w kwietniu 2015).

W środowisku eksperckim dość powszechnie wskazuje się na **związki Emiratu Kaukaskiego z międzynarodowym terroryzmem**, w tym z Al-Kaidą²⁵, można mieć jednak wątpliwości, czy czynnik zewnętrzny miał decydujący wpływ na rozwój terroryzmu w omawianym regionie. Kaukaz Płn. w drugiej połowie lat 90. XX w. rzeczywiście był jednym z wiodących frontów światowego dżihadu, stąd jego liczne powiązania z międzynarodowymi organizacjami fundamentalistycznymi. Zjawisko zagranicznego finansowania terroryzmu na Kaukazie jest jednak przez niektórych komentatorów i polityków wykorzystywane instrumentalnie, w celu zatuszowania wewnętrznych patologii społecznych. Choć rzeczywiście istnieją wyraźne ślady takich działań, to mają one znaczenie drugorzędne, gdyż na samym Kaukazie Płn. w różnych sferach występuje wystarczająco dużo potencjału konfliktowego, a także niezbędnych zasobów materialnych, by wytłumaczyć powstanie i funkcjonowanie organizacji terrorystycznych²⁶.

W ostatnich latach wyraźnie zarysował się natomiast proces, w którym **związki z globalnym ruchem dżihadu osłabiają ugrupowania północnokaukaskie**. Następuje to głównie poprzez drenaż ochotników, którzy często dla podjęcia walki religijnej wolą udać się na Bliski Wschód, niż ryzykować szybką utratę życia w bardzo trudnej walce z rosyjskimi siłami specjalnymi na Kaukazie. Po rozpoczęciu wojny domowej w Syrii oraz dalszej jej eskalacji wskutek powołania tzw. Państwa Islamskiego bardzo duża ilość młodych ludzi z republik północnokaukaskich wyjechała do tych krajów, aby rozpocząć dżihad. W samym Iraku wg FSB Rosji znajduje się (na początku 2015 roku) nawet 1700 osób

²³ *V Čečne zaveršilos' zasedanie Šariatskogo Suda. Fitna preodolena*, źródło: <http://kavkazcenter.com/russ/content/2011/07/23/83748.shtml> [stan z 1.06.2014].

²⁴ Jak podają media, w wyniku tej niekonwencjonalnej formy zwalczania terroryzmu (zatrucie żywności przesyłanej bojownikom) rosyjskim służbom udało się zlikwidować 17 terrorystów: *Čečenskih boevikov travât adamı*, <http://www.rosbalt.ru/main/2010/07/29/757801.html> [stan z 1.06.2014].

²⁵ Zob. np. G.H. Hahn, *Getting the Caucasus Emirate Right*, Center for Strategic and International Studies, 2011.

²⁶ Por. T. Grabowski, *Terroryzm północnokaukaski: źródła zjawiska*, „Horyzonty Polityki” 2014, 5, 12; idem, *Demograficzne źródła konfliktu na Kaukazie Północnym*, „Przegląd Geopolityczny” 2014, 7.

z rosyjskim obywatelstwem²⁷. Dodając do tego tych, którzy walczą w Syrii, niektórzy oceniają, że na pograniczu syryjsko-irackim walczy nawet 3000 obywateli rosyjskich, z czego ok. 2500 pochodzi z Kaukazu Północnego²⁸. Świadczy to o tym, że terroryzm północnokaukaski przestaje być głównie wewnętrznym problemem Federacji Rosyjskiej i zyskuje swój wymiar międzynarodowy, co otwiera też nowy etap w historii tego zjawiska.

Formy działania

Działające na Północnym Kaukazie ugrupowania terrorystyczne działają w strukturze sieciowej. „System sieci” to układ połączonych ze sobą w rozliczny sposób różnego typu podmiotów, w którym miejsce tradycyjnych hierarchii zajmuje płaska struktura dynamicznych powiązań. W praktyce polega na spajaniu poprzez sieć określonych zasobów, kompetencji, zdolności potrzebnych do realizacji konkretnego celu lub określonego zadania. Jak wskazuje jeden z badaczy współczesnych konfliktów zbrojnych, sieć, także dzięki rozwojowi technologii informacyjnych, wyzwoliła i uzbroiła małe wspólnoty, a nawet jednostki, w narzędzia umożliwiające walkę z niekorzystnymi dla nich globalnymi procesami. Dzięki dynamicznym procesom społecznych interakcji ludzie i ruchy społeczne mogą wykorzystać nowy rodzaj siły, a ich połączona energia wyzwolona za sprawą sieci może zmienić porządek polityczny lub zdelegalizować władzę²⁹.

Przyswojenie przez północnokaukaskich terrorystów sieciowej struktury funkcjonowania (podstawowej cechy współczesnego terroryzmu międzynarodowego), pozwoliło im na uzyskanie zdolności do niemal nieograniczonego rozszerzania swoich kadr drogą włączania nowych „węzłów”, o ile wyznają one te same wartości i/lub mają zbieżne cele. Otworzyło im to możliwość współdziałania z ugrupowaniami kryminalnymi i podmiotami działającymi w szarej strefie gospodarki, co stwarza też oczywiście nowe możliwości pozyskiwania środków finansowych³⁰.

Jedną ze specyficznych cech północnokaukaskiego podziemia terrorystycznego jest jego zadziwiająca **zdolność do samoreprodukcji**, czyli uzupełniania kadrowych, organizacyjnych, infrastrukturalnych i innych strat. Odbywa się to głównie poprzez zasoby lokalne, choć pewne znaczenie ma również wsparcie

²⁷ Glava FSB: do 1,7 tys rossijskich grażdian mogut voevat' v Irake, RIA Novosti, 20.02.2015, źródło: <http://ria.ru/world/20150220/1048707159.html> [stan z 26.03.2015].

²⁸ Takie szacunki przedstawia amerykański analityk G. Hahn, zob. *Report: The Caucasus Emirate in the Levant and the IS-AQ Fitna, Complete Version (Parts 1 and 2)*, źródło: <http://gordonhahn.com/2015/02/25/the-caucasus-emirate-in-the-levant-and-the-is-aq-fitna-complete-parts-1-and-2/> [stan z 20.03.2015].

²⁹ M. Fryc, *Wojna. Współczesne oblicze*, Toruń 2009, s. 67–68.

³⁰ I.P. Dobaev, *Sovremennyj terrorizm: regional'noe izmerenie...*, s. 81.

zagraniczne obejmujące głównie finansowanie. Według rosyjskich analityków na Bliskim Wschodzie działa ponad 90 organizacji zajmujących się finansowaniem północnokaukaskiego terroryzmu³¹. Z Półwyspu Arabskiego czeczeński separatyzm wspierają takie organizacje, jak: Muslim World League, Faisal Islamic Bank, International Islamic Relief Organization czy Al-Haramain Foundation. Przelewami pieniędzy czeczeński ekstremizm wspierają też podstawione firmy tureckie, które stale pojawiają się na fali kwitnących stosunków gospodarczych między Rosją a Turcją, po czym równie szybko znikają. W tego rodzaju transakcjach pośredniczyć mają szczególnie często trzy tureckie banki, a więcej niż 16 tureckich organizacji ma udzielać regularnej pomocy czeczeńskim separatystom (chodzi o organizacje typu: Komitet Solidarności z Czeczenami Północnego Kaukazu, Instytut Przyjaźni i Braterstwa Państw i Społeczności Tureckich, Instytut Kultury Turańskiej, Instytut Kształcenia Kulturalnego i Społecznej Pomocy Kaukazowi, itp.). Zdaniem rosyjskich analityków działalność na Kaukazie prowadzi również pięć wpływowych międzynarodowych struktur z centralą w Egipcie: Brygady Islambouli, al-Jihad al-Islami (Święta Wojna), al-Gama'a al-Islamiyya (Islamska Grupa), Daawa Wa Igasa oraz religijny uniwersytet Al Azhar w Kairze. Tym samym z Bliskiego Wschodu wyrasta trudna do uchwycenia sieć organizacji różnego typu (finansowych, charytatywnych, oświatowych, kulturalnych), które przy wykorzystaniu podstawionych firm i rajów podatkowych przelewają środki przeznaczone ostatecznie dla wsparcia północnokaukaskiego podziemia islamistycznego³².

Z kolei zdaniem analityków International Crisis Group dopływ środków z zewnątrz na większą skalę praktycznie został przerwany już wraz ze śmiercią Chattaba w 2002 roku oraz po tym, jak wojna w Afganistanie zajęła centralne miejsce w światowym dżihadzie. Najważniejszym źródłem finansowania są wymuszenia od przedsiębiorców i urzędników. Według oficjalnych źródeł w samym tylko Dagestanie w roku 2010 roku terroryści w ten sposób uzyskali 100 mln rubli. Część tych transferów stanowią „honoraria” za zabójstwa na zlecenie lub prześladowanie biznesowej konkurencji. Przedsiębiorcy skarżą się, że znajdują w skrzynkach pocztowych lub samochodach pendrivy z nagraniami zawierającymi proste przesłanie: albo nam wypłacisz do określonej daty pieniądze, albo spotka cię tragedia. Coraz częstszym zjawiskiem są zabójstwa osób, które odmówiły finansowego wspierania dżiadiu³³. „System ekstremistyczny” jest więc w stanie funkcjonować dzięki zasobom wewnętrznym, a wsparcie zagraniczne ma minimalne znaczenie³⁴.

³¹ E. Gorušina, *Vlianie Bliżnego Vostoka na kavkazskij ekstremizm*, „Rossiâ i Musul'manskij Mir” 2011, 11, s. 47.

³² Ibidem, 44–47.

³³ *The North Caucasus: The Challenges of Integration (II), Islam...*, s. 17.

³⁴ Taka ocena pojawia się i wśród rosyjskich ekspertów, zob. S.Â. Sušij, *Severnyj Kavkaz...*, s. 285–286.

Z lokalnych zasobów uzupełniane są także straty kadrowe. W procesie rekrutacji nowych członków fundamentalną rolę odgrywają nowe technologie informacyjne. Ogromną pracą dla podziemia terrorystycznego wykonuje serwis internetowy Kavaz-Centr stworzony w Groznmym w 1999 roku. Zamieszcza on nie tylko informacje na temat bieżącej działalności ekstremistycznej, ale i odezwy liderów podziemia. Po wyroku rosyjskiego sądu, który zakazał jego funkcjonowania, serwery przeniesiono poza granice Rosji. Każdy wilajet ma własną stronę, szereg treści można otrzymywać też na telefony komórkowe. Oprócz działań w „infosferze” aktywnie prowadzony jest również werbunek w meczetach, na uczelniach, w ośrodkach sportowych i zakładach pracy³⁵.

Inną systemową cechą podziemia islamistycznego na Kaukazie Płn. jest jego **wyjatkowa elastyczność**. Potrafi ono doskonale przystosowywać się do zewnętrznych uwarunkowań, zmieniać swoją strukturę, formy działalności, źródła finansowe, sposoby komunikacji, a nawet modyfikować oficjalną ideologię. Do bardzo pouczających wniosków prowadzi analiza geograficznego wymiaru działań terrorystów. Zauważyć można przestrzenny dynamizm w ich aktywności oraz zdolność do budowy pierwszo- i drugoplanowych frontów walki w zależności od okoliczności. W ciągu niewiele ponad dekady miały miejsce co najmniej cztery okresy, w których wyraźnie dostrzegalne są główne i drugorzędne ogniska terroryzmu:

1. Okres czeczeński (2001–2006) – w danym okresie główna masa bojowników była skoncentrowana w granicach republiki czeczeńskiej i przylegających do niej regionach Inguszetii. W tym obszarze koncentrowała się także strefa aktywnego terroru. Jednak od drugiej połowy tego okresu w siłę rosła i coraz mocniej zaznaczają swoją obecność „dodatkowe” obszary aktywności terrorystycznej: dagestański i inguski (stopniowo zyskujące samodzielne znaczenie). Stopniowemu spadkowi intensywności terroryzmu w Czeczenii towarzyszył w latach 2004–2007 wzrost poziomu przemocy w innych regionach.
2. Okres „przejściowy” (2007 rok) – to krótki okres zmiany regionalnego „epicentrum” terroryzmu. Występowały w nim trzy porównywalne skupiska aktywności terrorystów: słabnący czeczeński oraz przybierające na znaczeniu – inguski i dagestański. Jednocześnie pod względem intensywności ataków był to okres relatywnie spokojny – ilość ataków w trzech rejonach występowania terroryzmu była mniejsza od tego, co można było zaobserwować jeszcze w latach 2001–2004, w „czeczeńskim” okresie walki islamistycznego podziemia.
3. Okres inguski (2008–2009) – to okres nadaktywności podziemia inguskiego. Na terytorium tej najmniejszej z republik północnokaukaskich w ciągu dwóch lat miała miejsce połowa wszystkich aktów terroru w regionie. Na tle tego gwałtownego natężenia ekstremizmu w Inguszetii nie zwrócono dostatecznej uwagi.

³⁵ *The North Caucasus: The Challenges of Integration (II), Islam...*, s. 14.

tecznej uwagi na stopniowy, coraz mocniejszy wzrost zbrojnego podziemia w Dagestanie, a nawet pewnej aktywizacji czeczeńskich oddziałów leśnych w związku z organizacją Emiratu Kaukaskiego.

4. Okres dagestański (2010–) – to okres szczytowego poziomu aktywności dagestańskiego podziemia zbrojnego. Bezwzględne „liderowanie” Dagestanu w dziedzinie terroryzmu wyraźnie zaznaczył odczuwalny jednocześnie spadek aktywności terrorystycznej w Inguszetii (jako rezultat kompleksowego programu działań nowego kierownictwa politycznego republiki) oraz postępujące słabnięcie podziemia czeczeńskiego. O ile w latach 2009–2010 na Dagestan przypadało 30–40% ataków w regionie, o tyle w latach 2011–2012 odsetek ten wynosił już 50–60%. Cechą szczególną tego okresu było przy tym rozszerzenie strefy aktywnego terroryzmu. Wybuch terroryzmu w Kabardyno-Bałkarii w 2010 roku, a także postępująca w kolejnych latach dynamika aktywności terrorystycznej w tej republice świadczą, zdaniem rosyjskich ekspertów, o tym, że na Kaukazie uformowało się nowe i stabilne ognisko terroryzmu³⁶.

Tabela 3. Ataki terrorystów północnokaukaskich w latach 1992–2011 z podziałem na regiony Rosji

Region	Liczba ataków
Czeczenia	523
Dagestan	364
Inguszetia	268
Kabardyno-Bałkaria	138
Północna Osetia	34
Kraj stawropolski	21
Moskwa	19
Inne (w Rosji)	48

Źródło: *Terrorism and the North Caucasus: An Overview*, „START Background Report”, National Consortium For The Study Of Terrorism And Responses To Terrorism 2013, s. 2.

Taktyka walki

Funkcjonujące na Północnym Kaukazie ugrupowania terrorystyczne działają w strukturze sieciowej. Z kategorią „sieci” związane są wprowadzone przez badaczy wojskowości pojęcia roju (ang. *swarm*) i rojenia (*swarming*). Poprzez „rój” rozumie się organizację składającą się z wielu autonomicznych podmiotów powiązanych ze sobą dzięki okolicznościom. Taka grupa powstaje poprzez samoorganizację, w wyniku oddolnych i indywidualnych działań poszczególnych

³⁶ S.Â. Sušij, *Severnij Kavkaz...*, s. 288–289.

jednostek. Działania roju są spontaniczne, a jego struktura jest niehierarchiczna i pozbawiona wyraźnego przywództwa³⁷.

W ujęciu wojskowym „rojenie” – w najprostszych słowach – polega na tym, iż autonomiczne lub częściowo autonomiczne jednostki biorące udział w działaniach atakują wroga z wielu kierunków, po czym się przegrupowują³⁸. O sile roju stanowi nie tylko suma wartości jego części składowych, ale swego rodzaju wartość dodana wynikająca z kumulacji ataku poszczególnych komponentów. Ta forma organizacji walki nie jest oczywiście w historii wojskowości zjawiskiem nowym, lecz – zdaniem teoretyków – bardzo dokładnie oddaje to, co dzieje się na współczesnym polu walki.

Terrorystyczne dzamaaty na Kaukazie, doskonaląc swoją strategię, odeszły od prowadzenia frontalnych starć i obrały właśnie dywersyjno-terrorystyczną taktykę „pszczelego roju”. Błyskawicznie zmieniają miejsce dyslokacji i w razie konieczności łączą się z innymi grupami. Między ich strukturami istnieje stała łączność. Jeśli zachodzi potrzeba, ich działania są wspólnie ustalane i koordynowane.

Zmiana sposobu walki zbiegła się ze zmianą pokoleniową w ich szeregach – bojownicy pamiętający regularne wojny czeczeńskie należą już do zdecydowanej mniejszości, a nawet rzadkości. Co istotne, zmianie ulega też środowisko walki: leśni i górscy partyzanci przemieszczają się w kierunku miast, a ich walka coraz częściej zaczęła przypominać nawet miejską *guerille*³⁹. Bardzo częstym zjawiskiem są szturmowanie sił bezpieczeństwa na budynki i pomieszczenia zajmowane przez terrorystów. Dochodzi wówczas do krwawych starć, w których giną przedstawiciele obu stron.

Jak twierdzą znawcy regionu, do najbardziej charakterystycznych cech nielegalnych formacji zbrojnych na Kaukazie należy wysoki poziom ich organizacji, konspiracyjność, ustrukturyzowanie, doświadczenie w prowadzeniu działań bojowych z wykorzystaniem form i metod walki dywersyjno-wywiadowczej oraz elementów taktyki wojny partyzanckiej, wyposażenie w nowoczesne środki łączności, a nawet posiadanie wyspecjalizowanych komórek (wywiad, kontrwywiad, uzbrojona ochrona)⁴⁰.

W ostatnich latach, głównie wskutek spadku własnego potencjału w wyniku strat poniesionych w walce z siłami bezpieczeństwa, bojownicy skupiają się na atakach typowo terrorystycznych: podkładaniu improwizowanych ładunków wybuchowych oraz zabójstwach oficjeli państwowych i autorytetów religijnych. Statystyki mówią, że wśród form ataków zdecydowanie pierwsze miejsce przy-

³⁷ *Steciocentryczne bezpieczeństwo. Wojna, pokój i terroryzm w epoce informacji*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, Warszawa 2014, s. 22.

³⁸ Zob. S.J.A. Edwards, *Swarming on the Battlefield. Past, Present, and Future*, Rand Corporation 2000.

³⁹ I.P. Dobaev, *Sovremennyj terrorizm: regional'noe izmerenie...*, s. 108.

⁴⁰ *Ibidem*.

pada terroryzmowi bombowemu (zob. tab. 4), co jest ogólnościową prawidłowością. Szczególnie śmiertelne są detonacje wykonywane przez terrorystów samobójców.

Tabela 4. Metody ataków dokonywanych przez terrorystów północnokaukaskich w latach 1992–2011

Typ ataku	Liczba ataków	%
Atak bombowy	749	53%
Zbrojny napad	412	29%
Zamach na życie	133	9%
Ataki na środki użyteczności publicznej	57	4%
Wzięcie zakładników	51	4%
Uprowadzenie środków transportu	8	1%

Źródło: *Terrorism and the North Caucasus: An Overview*, s. 3.

Pierwsze miejsca wśród celów zajmują struktury siłowe (policja, armia) oraz władze państwowe (głównie lokalne, także przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości). Dalej występują cywile i reprezentanci biznesu. Istotną rolę, z racji dużej liczby ofiar cywilnych, odgrywają też ataki na środki transportu.

Tabela 5. Cele ataków terrorystów północnokaukaskich

Typ celu	Liczba ataków
Policja	371
Władze	271
Cywile i własność prywatna	199
Wojsko	179
Transport	102
Biznes	95
Osobistości i instytucje religijne	48
Cele użytkowe	36
Media i dziennikarze	14
Instytucje edukacyjne	12
Telekomunikacja	12
Organizacje pozarządowe	11
Lotniska i linie lotnicze	6

Źródło: *Terrorism and the North Caucasus: An Overview*, s. 3.

Analitycy International Crisis Group wśród typowych ataków ostatnich lat wymieniają samobójczy zamach bombowy na funkcjonariuszy policji zebranych na pogrzebie zabitego dzień wcześniej kolegi (9 sierpnia 2012, Inguszetia,

7 ofiar śmiertelnych); ostrzelanie kolumny samochodów policji (5 października 2012, Inguszetia, 7 ofiar śmiertelnych); zabójstwo imama meczetu w centralnej części Dagestanu (28 czerwiec 2012) oraz sufickiego szejka Saida Afandi al-Chirkawi (28 sierpnia 2012); napad na szyicki meczet małej wspólnoty azerskiej w Dagestanie (18 sierpnia 2012, jedna ofiara śmiertelna)⁴¹.

Przytłaczająca większość zamachów ma miejsce na samym Kaukazie Płn. (por. tab. 3). Jednak najszerzy rezonans, z oczywistych względów, mają zamachy w Moskwie i innych centralnych rejonach Rosji. Tam też dochodzi do najbardziej śmiertelnych, jak wspomniano, samobójczych zamachów bombowych w środkach komunikacji publicznej. Z najbardziej głośnych tego typu aktów przypomnieć należy: zamach w moskiewskim metrze (29 marca 2010, 40 zabitych, 88 rannych) i zamach na lotnisku Domodiedowo (24 stycznia, 2011, 36 zabitych, 191 rannych). Inną metodą jest podkładanie ładunków wybuchowych na szlakach komunikacyjnych, czego najgłośniejszym przykładem był zamach na pociąg Newski Ekspres (27 listopada 2009, 28 zabitych, ponad 130 rannych). Podkładanie ładunków wybuchowych na torach kolejowych i drogach jest częstym zjawiskiem na terytorium Dagestanu⁴².

Ostatnim głośnym akordem terrorystycznej aktywności była seria zamachów samobójczych w Wołgogradzie: w autobusie (21 października 2013, 7 zabitych, 37 rannych), na dworcu kolejowym (29 grudnia 2013; 18 zabitych, 45 rannych), w trolejbusie (30 grudnia 2013; 16 zabitych, 25 rannych)⁴³.

Do historii terroryzmu północnokaukaskiego należą już ataki z braniem dużej liczby zakładników, zapoczątkowane szturmem na szpital w Budionowsku (1996 rok, 125 osób zabitych, 419 rannych) i kontynuowane w atakach na teatr Nord-Ost w Moskwie (2002 rok, 173 zabitych, ponad 700 rannych) oraz szkołę w Biesłanie (2004 rok, 385 zabitych, około 800 rannych). Operacje tego typu wymagały zaangażowania dużej ilości sił i środków, i pomimo iż przyciągały ogromne zainteresowanie mediów, wywołały tylko jednoznaczne potępienie ze strony opinii światowej.

Podsumowanie

W sferze organizacyjnej terroryści północnokaukaski łączą islamistyczne tradycje regionu z nowoczesną i bardzo efektywną strukturą sieciową pozwalającą na sprawne funkcjonowanie, elastyczność działania, uzupełnianie strat i pozyskiwanie niezbędnych do przetrwania środków finansowych. Duże znaczenie ma zdolność do geograficznego przenoszenia pierwszoplanowych frontów walki oraz umiejętność zmiany strategii.

⁴¹ *The North Caucasus: The Challenges of Integration (II), Islam...*, s. 15.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Por. E. Wolska-Liśkiewicz, *Zamachy w Wołgogradzie – Preludium do igrzysk w Soczi?*, „e-Terroryzm” 2014, 1, s. 16–23.

Taktyka walki północnokaukaskich terrorystów ulega pewnej modyfikacji: im dalej od zakończenia wojny w Czeczenii, tym mniej działań partyzanckich. Walka przenosi się do miast, gdzie bardzo często dochodzi do starć z federalnymi i lokalnymi siłami bezpieczeństwa oraz aktów terroryzmu. W organizacji zamachów terrorystycznych zaobserwować można odejście od ataków z braniem dużej liczby zakładników. Zdecydowaną większość stanowi terroryzm bombowy i zamachy na życie przedstawicieli władz i struktur siłowych. Podstawowym celem są też środki komunikacji publicznej. Najbardziej śmiertelne ataki są dziełem terrorystów samobójców.

Bibliografia

- Bobrova O., *Imarat Kavkaz. Gosudarstvo, kotorogo net*, „Nova Gazeta”, 22, 3 marca 2010, źródło: <http://old.novayagazeta.ru/data/2010/022/13.html> [stan z 31.05.2014].
- Čečenskih boevikov travât âdami, <http://www.rosbalt.ru/main/2010/07/29/757801.html> [stan z 1.06.2014].
- Dobaev I.P., *Islamskij radikalizm: genesis, èvolúciâ, praktika*, Rostov-na-Donu 2002.
- Dobaev I.P., *Sovremennyj terrorizm: regional'noe izmerenie*, Rostov-na-Donu 2009.
- Džamaat „Šariat” (inogda nazyvaemaâ „Džennet” – Raj), źródło: <http://studies.agentura.ru/to/russia/jennet/> [stan z 30.05.2014].
- Edwards S.J.A., *Swarming on the Battlefield. Past, Present, and Future*, Rand Corporation 2000.
- Glava FSB: do 1,7 tys rossijskich graždan mogut voevat' v Irake, RIA Novosti, 20.02.2015, źródło: <http://ria.ru/world/20150220/1048707159.html> [stan z 26.03.2015].
- Górecki W., *Dokąd zmierza Kaukaz Północny*, „Nowa Europa Wschodnia” 2011, 6.
- Gorûšina E., *Vliânie Bliźnego Vostoka na kavkazskij èkstreizm*, „Rossiâ i Musul'manskij Mir” 2011, 11.
- Grabowski T., *Demograficzne źródła konfliktu na Kaukazie Północnym*, „Przeгляд Geopolityczny” 2014, 7.
- Grabowski T., *Terroryzm północnokaukaski: źródła zjawiska*, „Horyzonty Polityki” 2014, 5, 12.
- Hahn G.H., *Report: The Caucasus Emirate in the Levant and the IS-AQ Fitna, Complete Version (Parts 1 and 2)*, źródło: <http://gordonhahn.com/2015/02/25/the-caucasus-emirate-in-the-levant-and-the-is-aq-fitna-complete-parts-1-and-2/> [stan z 20.03.2015].

- Hahn G.H., *Getting the Caucasus Emirate Right*, Center for Strategic and International Studies, 2011.
- Fryc M., *Wojna. Współczesne oblicze*, Toruń 2009.
- Ocena čislenności postoańnogo naseleniâ na 1 ânvarâ 2014 goda i v srednem za 2013 god (opublikovano 13 marta 2014 goda)*, źródło: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/Popul2014.xls [stan z 2.04.2014].
- Pietrasik K., *Dążenia i aktywność fundamentalistów islamskich w Czečenii i Dagestanie – od połowy 1996 do 2013 roku*, „Zeszyty Doktoranckie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego [AON]” 2013, 2(7).
- Radikalizaciâ islamskich dviženij v Central’noj Azii i na Severnom Kavkaze*, pod red. I.P. Dobaeva, Rostov-na-Donu 2010.
- Romančenko N.E., *Institucionalizaciâ sovremennyh radikal’nyh nepravitel’stvennyh religiozno-političeskich organizacij na Severnom Kavkaze*, Moskva – Rostov-na-Donu 2011.
- Sieciocentryczne bezpieczeństwo. Wojna pokój i terroryzm w epoce informacji*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, Warszawa 2014.
- Sušij S.Â., *Severnyj Kavkaz: Realii, problemy, perspektivy pervoj treći XXI veka*, Moskva 2014.
- V Čečne zaveršilos’ zasedanie Šariatskogo Suda. Fitna preodolena*, źródło: <http://kavkazcenter.com/russ/content/2011/07/23/83748.shtml> [stan z 1.06.2014].
- Wolska-Liškiewicz E., *Zamachy w Wołgogradzie - Preludium do igrzysk w Soczi?*, „e-Terroryzm” 2014, 1.
- Žukov A., *Kabardino-Balkariâ: Na puti k katastrofe. Predposylki vooružennoego vystupleniâ v Nal’čike 13–14 oktâbrâ 2005 goda*, Pravozašitnyj Centr «Memorial», 2008.

Terroryzm północnokaukaski: przejawy zjawiska

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest przejawom terroryzmu ugrupowań islamistycznych wywodzących się z Kaukazu Północnego. Ich działalność wynika z długiego procesu historycznego, w którym plemiona i narody północnokaukaskie stosowały różne formy przemocy politycznej i niejednokrotnie odwoływały się do fundamentalistycznej ideologii islamskiej. W okresie dwóch wojen czeceńskich, które wybuchły po rozpadzie Związku Sowieckiego, nurt islamistyczny po stronie bojowników był stale obecny i rósł w siłę. Po zakończeniu drugiej wojny czeceńskiej tamtejszy ruch separatystyczny uległ przeobrażeniu w odcinek frontu światowego dżihadu, a separatyści przeszli do działań partyzanckich i organizacji serii zamachów terrorystycznych.

Artykuł omawia strukturę organizacyjną północnokaukaskich terrorystów oraz okoliczności powstania Emiratu Kaukaskiego. Analizie poddano takie aspekty ich działania, jak rekrutacja nowych członków oraz pozyskiwanie środków finansowych. Omówiono również taktykę walki oraz najbardziej charakterystyczne zamachy o charakterze terrorystycznym.

Słowa kluczowe: terroryzm, fundamentalizm, ekstremizm, islam, Kaukaz Północny, Rosja, Emirat Kaukaski.

North Caucasus Terrorism: Manifestations of the Phenomenon

Summary

The article is devoted to acts of terrorism of Islamic formations derived from the North Caucasus. Their activity is a continuation of longer historical process in which tribes and North Caucasus nations used different forms of political violence and more than once they referred to the Islamic ideology. Within a period of two Chechenian wars which outbreak took place after disintegration of Soviet Union, the Islamic stream was still present and went from strenght form strenght on the side of fighters. After the end of the second Chechenian war local separatist movement has been transformed to the section of world jihad and the separatists started partisan activities, and they organized series of terrorist attacks.

The article discussed the organizational structure of North Caucasian terrorists and the circumstances of creating the Caucasian Emirate. To the analysis were subjected such aspects of their activity as recruitment of new members and raising the financial means. There was also discussed the fighting tactics and the most characteristic terrorist attacks.

Keywords: terrorism, fundamentalism, extremism, Islam, North Caucasus, Russia, Caucasian Emirate.